Зміст боксів істотно варіює залежно від соціального профілю місцевості. У заможних районах частіше трапляються сучасні нон-фікшн видання, перекладні бестселери, мистецькі альбоми, тоді як у районах із нижчим соціально-економічним статусом переважають інші жанри. Вуличні бібліотеки також чутливо реагують на суспільні злами. Після 24 лютого 2022 року в багатьох містах Європи спостерігалося активне поповнення публічних шафок російськомовними книжками і творами російських авторів як прояв колективної культурної й емоційної реакції на агресію росії проти України.

Тож книжкова шафа під відкритим небом постає не лише як інструмент вільного обміну, а й як соціологічний і психологічний індикатор, що відображає структуру локальних уподобань, динаміку культурних настроїв і трансформації спільнот. Вивчення вмісту таких боксів має стати окремим напрямом досліджень у межах соціології читання, урбаністики та культурної антропології.

Список використаних джерел

1. Little Free Library.URL: https://littlefreelibrary.org/
2. Little Free Library: official app. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=org.littlefreelibrary.littlefreelibrary.
3. Буккросинг. *Вікіпедія.* URL: https://uk.wikipedia.org/wikiБуккросинг
4. Громадська книжкова шафа. *Вікіпедія.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Громадська_книжкова_шафа
5. Буккросінг: про пункти обміну книжок у Києві. *Українська правда.* 2011. URL: https://life.pravda.com.ua/ukr/culture/2011/11/10/89143/

УДК 021.6:004.65

Вікторія Добровольська, д-р наук із соц. комунікацій, професор, завідувач кафедри артменеджменту та інформаційних технологій Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

ЦИФРОВІ БІБЛІОТЕЧНІ РЕСУРСИ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Анотація. У доповіді розглянуто роль цифрових бібліотечних ресурсів у забезпеченні відкритого доступу до інформації та знань у сучасному інформаційному суспільстві. Проаналізовано сутність концепції відкритого доступу та її міжнародні нормативні засади. Окреслено функції електронних бібліотек, інституційних репозитаріїв і цифрових колекцій у забезпеченні вільного поширення наукових і культурних ресурсів. Визначено їх значення для розвитку науки, освіти та формування інформаційної культури суспільства. Звернено увагу на український контекст розвитку відкритого доступу та виклики цифровізації бібліотечної сфери.

Підкреслено перспективи впровадження новітніх інформаційних технологій для розширення доступу до знань і посилення ролі бібліотек у цифровому суспільстві.

Ключові слова: цифрові бібліотеки, відкритий доступ, інформаційні ресурси, репозитарії, цифровізація.

Сучасний розвиток інформаційного суспільства характеризується активною цифровою трансформацією всіх сфер суспільного життя, зокрема науки, освіти та культури. У цих умовах особливого значення набуває концепція відкритого доступу до інформації як основи рівного та демократичного поширення знань. Відкритий доступ стає не лише науковою практикою, а й важливим елементом цифрової політики держав і міжнародних організацій.

Цифрові бібліотечні ресурси є ключовим інструментом реалізації цієї концепції, оскільки забезпечують оперативний, дистанційний і безкоштовний доступ до документної інформації. Вони є важливим складником сучасної інформаційної інфраструктури та сприяють розвитку науки, освіти і культурної комунікації [1].

Концепція відкритого доступу (Open Access) передбачає вільний доступ до наукових результатів без фінансових, правових і технічних бар'єрів. Її формування пов'язане з необхідністю підвищення ефективності наукової комунікації та забезпечення рівних можливостей для користувачів у всьому світі.

Ключові принципи відкритого доступу були сформульовані та закріплені у низці міжнародних ініціатив, які визначили стратегічні напрями розвитку сучасної наукової комунікації. Однією з перших і найбільш впливових стала Будапештська ініціатива відкритого доступу, яка проголосила необхідність вільного, безкоштовного та необмеженого поширення наукових публікацій через мережу Інтернет. Вона заклала концептуальні основи відкритого доступу, визначивши його як глобальний суспільний ресурс, що сприяє прискоренню наукового прогресу, підвищенню ефективності досліджень та зменшенню інформаційної нерівності між країнами [2].

Подальшим розвитком цієї ідеї стала Берлінська декларація про відкритий доступ до знань у природничих і гуманітарних науках, яка не лише підтвердила базові принципи Будапештської ініціативи, але й розширила їх на ширше коло наукових дисциплін та інституцій. У декларації наголошується на важливості відкритого поширення знань як умови розвитку науки, освіти та культури, а також як механізму посилення міжнародної співпраці у дослідницькій сфері [3].

Подальше концептуальне осмислення відкритої науки знайшло відображення у рекомендаціях ЮНЕСКО щодо відкритої науки, де підкреслюється необхідність забезпечення глобального, рівноправного та інклюзивного доступу до наукових даних, результатів досліджень і цифрових ресурсів. У цьому документі відкритість розглядається як ключова умова сталого розвитку суспільства, під-

вищення якості ухвалення рішень на основі доказових даних та зміцнення взаємодії між наукою і суспільством [4].

Цифрові бібліотечні ресурси охоплюють електронні бібліотеки, інституційні репозитарії, цифрові колекції, бази даних та інші електронні інформаційні системи, які забезпечують збереження та поширення знань. Однією з головних функцій цифрових бібліотек є забезпечення доступності інформації для широкого кола користувачів. Завдяки цифровим технологіям науковці, студенти та інші користувачі можуть отримувати доступ до ресурсів незалежно від географічного розташування та часу.

Важливу роль у теоретичному обґрунтуванні концепції відкритого доступу відіграє Peter Suber. У своїй фундаментальній праці *Open Access* він розглядає відкритий доступ як нову модель наукової комунікації, що базується на цифрових технологіях, мережевих платформах та принципах вільного поширення знань. На думку дослідника, відкритий доступ змінює традиційну видавничу систему, усуваючи фінансові та правові бар'єри, що обмежують доступ до результатів наукових досліджень, та сприяє прискоренню наукового обміну і підвищенню видимості дослідницьких результатів [5].

У вітчизняному науковому дискурсі вагомий внесок у розвиток і популяризацію ідей відкритого доступу зробила Тетяна Ярошенко. Дослідниця акцентує увагу на тому, що електронні репозитарії, цифрові бібліотеки та інституційні архіви є ключовими інструментами трансформації системи наукової комунікації в Україні. Вони забезпечують не лише накопичення та збереження результатів наукової діяльності, але й їх інтеграцію у світовий інформаційний простір, підвищуючи доступність української науки та її конкурентоспроможність. Як зазначається у її дослідженнях, розвиток відкритого доступу є важливим чинником модернізації бібліотечно-інформаційної сфери та розширення можливостей наукової комунікації [1].

Українські цифрові бібліотеки та інституційні репозитарії поступово формують нову модель доступу до наукових, освітніх і культурних ресурсів, що ґрунтується на принципах відкритості, оперативності та мережевої взаємодії. У цьому контексті бібліотеки трансформуються з традиційних інституцій зберігання документів у сучасні інформаційні центри, які забезпечують повний життєвий цикл цифрових ресурсів – від їх створення та систематизації до довготривалого збереження і багаторазового використання в різних сферах суспільної діяльності.

Цифрові бібліотечні ресурси виконують комплекс взаємопов'язаних функцій у сучасному інформаційному суспільстві. Передусім вони забезпечують вільний і рівноправний доступ до інформації незалежно від географічного розташування, соціального статусу чи інституційної належності користувача. Також вони

сприяють розвитку науки та освіти шляхом оперативного поширення результатів досліджень, навчальних матеріалів і аналітичних даних.

Важливою функцією є підтримка академічної комунікації, що реалізується через електронні репозитарії, відкриті журнальні платформи та цифрові архіви, які забезпечують швидкий обмін науковими результатами між дослідниками на національному та міжнародному рівнях. Не менш значущим є внесок цифрових бібліотек у збереження культурної та документальної спадщини, оскільки процес оцифрування дає змогу захистити унікальні фонди від фізичного зношення та забезпечити їх доступність для широкої аудиторії.

Окремо варто зазначити їх роль у формуванні інформаційної культури суспільства, зокрема через розвиток навичок інформаційної грамотності, критичного мислення та ефективного використання цифрових ресурсів у навчанні й професійній діяльності.

Завдяки процесам оцифрування документів та створення електронних колекцій бібліотеки трансформуються з пасивних сховищ інформації у активних учасників цифрового обміну знаннями. Вони стають інтегрованими елементами глобального інформаційного простору, що не лише зберігають, а й активно продукують, структурують і поширюють знання, забезпечуючи безперервність наукової та культурної комунікації.

Попри значний розвиток цифрових бібліотек, існує низка проблем, що впливають на ефективність їх функціонування. Серед них: недостатнє фінансування цифрових проєктів; обмеження, пов’язані з авторським правом; технічні та інфраструктурні виклики; нерівний рівень цифрової грамотності населення; ризики втрати або несанкціонованого доступу до даних.

В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває питання захисту цифрових ресурсів та забезпечення їх безперервної доступності.

Подальший розвиток цифрових бібліотечних ресурсів пов’язаний із розширенням політики відкритого доступу, удосконаленням цифрових платформ та інтеграцією новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту для обробки та систематизації інформації.

Важливим напрямом є також міжнародна співпраця у сфері відкритої науки та формування єдиного цифрового інформаційного простору знань.

Отже, цифрові бібліотечні ресурси є одним із ключових інструментів забезпечення відкритого доступу до інформації та знань. Вони сприяють розвитку науки, освіти, культури та цифрової комунікації. У сучасних умовах цифрової трансформації та глобальних викликів бібліотеки виконують роль не лише інформаційних центрів, а й важливих інституцій збереження та поширення знань, що забезпечують інформаційну стійкість суспільства.

Список використаних джерел

1. Ярошенко Т. Відкритий доступ, відкрита наука, відкриті дані: як це було і куди йдемо (до 20-ліття Будапештської ініціативи відкритого доступу). *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2021. № 8. С. 10–26.

2. Budapest Open Access Initiative 2002. URL: https://www.researchgate.net/publication/307696427_Budapest_Open_Access_Initiative_2002 (дата звернення: 27.05.2026).

3. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. 2003. URL: https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration (дата звернення: 27.05.2026).

4. UNESCO Recommendation on Open Science. Paris: UNESCO, 2021. URL: https://www.unesco.org/en/open-science/about (дата звернення: 27.05.2026).

5. Suber P. Open Access Cambridge, MA: MIT Press, 2012. URL: https://dash.harvard.edu/entities/publication/73120378-b13c-6bd4-e053-0100007fdf3b (дата звернення: 27.05.2026).

6. Open Access – Towards a non-normative and systematic understanding / N. Taubert, A. Hobert, N. Fraser et al. *arXiv.* 2019. URL: https://arxiv.org/abs/1910.11568 (дата звернення: 27.05.2026).

УДК 930.25:004.9:355.01

Леся Ковальська, д-р іст. наук, професор
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, м. Київ

ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ ТА СТАЛІСТЬ ДОКУМЕНТНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Питання темпоральності і сталості документальної спадщини особливо актуалізували тенденції цифровізації та новітніх форм фіксації інформації. В умовах війни в Україні постає також питання необхідності та можливостей збереження свідчень, фіксації історичної пам'яті, переведення цифрових інформаційних ресурсів у сталі документальні комплекси, збереження національної історичної пам'яті. Також варто враховувати, що сучасна парадигма збереження пам'яті переходить від статичного зберігання до безперервного управління цифровою сталістю.

Ключові слова: документна спадщина, цифрова трансформація, змінюваність / темпоральність інформації, сталість / незмінюваність документа.

Актуальність дослідження категорій темпоральності і сталості зумовлена запитами на збереження документної спадщини як основи історичної пам'яті та наукового знання в умовах цифрової трансформації. Використання цифрових інформаційних технологій змінює способи продукування, зберігання та використання документів, актуалізуючи проблему їх довготривалої доступності та автентичності. Водночас виклики війни в Україні зумовлюють реальні загрози фізичного знищення документних фондів і втрати унікальних джерел. Виникає необ-